

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشگاه معارف اسلامی

پایان نامه کارشناسی ارشد

گروه مدرسی معارف اسلامی

گرایش اخلاق اسلامی

عنوان:

تأثیرات امانت‌انگاری وجود انسان در اخلاق فردی و اجتماعی

استاد راهنما:

حجت الاسلام والمسلمین دکتر اکبر میرسپاه

استاد مشاور:

جناب آقای دکتر محمد جواد فلاح

نگارش:

کلثوم راهه‌ئی

۱۳۹۲

کلیه حقوق این پایان نامه اعم از چاپ، تکثیر، نسخه برداری، ترجمه،
اقتباس و... برای دانشگاه معارف اسلامی محفوظ است. نقل مطلب
با ذکر مأخذ بلامانع است.

اهداء:

قَوْلِ النَّبِيِّ (صلى الله عليه و آله وسلم):

«عَلِيٌّ مَعَ الْحَقِّ وَ الْحَقُّ مَعَ عَلِيٍّ»

(بحار الأنوار، ج ١٠، ص ٤٣٢)

تقدیم به

رادمرد تاریخ، مظهر توحید، تجلی حق، منبع فیض ازلی، یگانه مولود کعبه

امیرالمؤمنین حضرت علی (علیه السلام):

از عین علی عروج ما معتبر است وز لام علی لسان ما پرگهر است
آن کس که ندارد خبر از یای علی از هستی خود در این جهان بی خبر است

تشکر و قدردانی:

معلما مقامت زعرش برتر باد همیشه توسن اندیشهات مظفر باد

به نکته‌های دل‌آویز و گفته‌های بلند صحیفه‌های سخن از تو علم پرور باد

پس از سپاس و ثنای بی‌حد بر آستان صفات بی‌همتای احدیت که در کمال رأفت و در نهایت عطوفت رخصت اتمام این پایان نامه را به نگارنده عطا فرموده است؛ در این جا فرصت را غنیمت شمرده و بر خود لازم می‌دانم به مصداق «من لم یشکر المخلوق لم یشکر الخالق» از استادان گرامی و بزرگوار جناب آقای حجت الاسلام والمسلمین دکتر میرسپاه به عنوان راهنما و جناب آقای دکتر محمدجواد فلاح به عنوان مشاور که اینجانب را در انجام تحقیق، پژوهش و نگارش این پایان نامه یاری نموده‌اند تشکر و قدردانی نمایم.

من به سرچشمه‌ی خورشید نه خود بردم راه ذره‌ای بودم و مهر تو مرا بالا برد

هم چنین از پدر، مادر و همسر عزیزم که مسیح وار با صبرشان در تمامی لحظات رفیق راهم بودند تشکر می‌نمایم.

چکیده

امانت‌انگاری نگاه ویژه انسان به خود و جهان است. چنین نگاهی ترجمان عملی جهان‌بینی توحیدی اوست که خداوند را مالک حقیقی خود، اعضا و جوارحش می‌داند، و بدون اذن مالک نمی‌تواند در آن تصرف کند. در این نگاه که آیات و روایات اسلامی همواره آن را برای ما به تصویر می‌کشد، انسان و اعضا و جوارحش در برابر خداوند، مسئول و پاسخگو است از ثمرات چنین بینشی آن است که انسان در زندگی فردی و اجتماعی خود کارکرد اخلاقی بهتری داشته باشد.

در این نوشتار با روش درون‌دینی و تحلیل مفهومی و گزاره‌ای و نیز استفاده از تبیین و توصیف، مسأله امانت و امانت‌انگاری مورد واکاوی قرار گرفته است. هر چند می‌توان از متون دینی مسأله امانت‌انگاری وجود انسان و توجه به آن را به دست آورد، اما در نگاه دانشمندان اخلاق تأثیر چنین مسأله‌ای در اخلاق فردی و اجتماعی به ندرت یافت می‌شود که گویای این است که در آموزه‌های اخلاقی بیش از پیش به معارف اسلامی به ویژه قرآن و روایات نیاز است. در این نوشتار ضمن بیان ضرورت پرداختن به مسأله و توجه بیشتر به بینش امانت‌انگاری، به مبانی آن که شامل مبانی خداشناسی، جهان‌شناسی و انسان‌شناسی است پرداخته شده و مؤلفه‌های آن یعنی امانت‌دهنده، امانت‌گیرنده، علم به امانت و موضوع امانت، مورد بررسی قرار گرفته است. بررسی مکاتب رقیب چنین دیدگاهی از جمله دیدگاه‌های مادی‌گرا و انسان‌محور ما را به برجستگی‌های دیدگاه اخلاق اسلامی در این زمینه رهنمون خواهد شد.

در فصل پایانی تأثیرات امانت‌انگاری وجود انسان در کسب فضایل فردی و اجتماعی مانند بزرگی و صلابت نفس، صبر، قناعت، تواضع، حسن ظن، عفو و دفع و رفع رذایل فردی و اجتماعی از قبیل جزع، دون‌همتی، ضعف نفس، کبر، غضب، حسد بر مبنای باور به مالکیت خداوند و امانت بودن انسان مورد توجه قرار گرفته و به تبیین آن‌ها پرداخته شده است.

واژگان کلیدی

توحید محوری، امانت‌انگاری، امانت، مالکیت، انسان، اخلاق فردی و اجتماعی، اومانیسیم.

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	مقدمه
۲	۱- فصل اول: کلیات
۳	۱-۱- تبیین مسأله
۴	۲-۱- بیان اهمیت و ضرورت مسأله
۵	۳-۱- اهداف نظری و عملی
۵	۱-۳-۱- اهداف نظری
۵	۲-۳-۱- اهداف عملی
۶	۴-۱- پیشینه تحقیق
۷	۵-۱- سوالات تحقیق
۷	۱-۵-۱- سوال اصلی
۷	۲-۵-۱- سوالات فرعی
۸	۶-۱- فرضیه‌های تحقیق
۸	۱-۶-۱- فرضیه اصلی
۸	۲-۶-۱- فرضیه‌های فرعی
۸	۷-۱- روش تحقیق
۹	۸-۱- مفاهیم پژوهش
۹	۱-۸-۱- لغت امانت
۱۰	۲-۸-۱- معانی اصطلاحی امانت
۱۴	۳-۸-۱- امانت‌انگاری وجود انسان
۱۴	۹-۱- جایگاه امانت و امانت‌انگاری
۱۵	۱-۹-۱- آیات قرآن

ب

- ۱-۱-۹-۱. پایبندی به عهد و پیمان: ۱۵
- ۲-۱-۹-۱. لزوم بازگرداندن امانت به صاحبان آن ۱۶
- ۳-۱-۹-۱. عدل بودن خیانت در امانت با خیانت به خدا و رسول اکرم(صلی الله علیه و آله) ۱۷
- ۴-۱-۹-۱. امانت‌های عقدی ۱۸
- ۵-۱-۹-۱. عرضه امانت به انسان ۱۹
- ۶-۱-۹-۱. امین و یژگی پیامبر ۲۰
- ۲-۹-۱. روایات ۲۱
- ۱-۲-۹-۱. ملاک و معیار دینداری ۲۱
- ۲-۲-۹-۱. ثمرات امانتداری ۲۲
- ۳-۲-۹-۱. عامل تقرب به پیامبر(صلی اله علیه و آله) ۲۲
- ۴-۲-۹-۱. عمومیت امانتداری ۲۳
- ۵-۲-۹-۱. امانتداری نشانه ایمان ۲۴
- ۱۰-۱. کتب دانشمندان اسلامی ۲۵
۲. فصل دوم: مبانی و مؤلفه‌های امانت‌انگاری وجود انسان ۲۹
- ۱-۲. مقدمه فصل ۳۰
- ۲-۲. مبانی امانت‌انگاری وجود انسان ۳۱
- ۱-۲-۲. خداشناسی ۳۲
- ۱-۱-۲-۲. توحید ربوبی ۳۳
- ۲-۱-۲-۲. توحید مالکیت ۳۶
- ۲-۲-۲. جهان‌شناسی ۴۱
- ۱-۲-۲-۲. نفی عبث بودن و بیهوده بودن خلقت جهان و انسان ۴۳
- ۲-۲-۲-۲. آیات نافی باطل بودن عالم ۴۴
- ۳-۲-۲-۲. آیات حق بودن خلقت ۴۵
- ۴-۲-۲-۲. اهداف ایجابی حق از خلقت ۵۳
- ۵-۲-۲-۲. مسخر بودن عالم برای انسان ۵۳

۵۴	۳-۲-۲. انسان‌شناسی (خودشناسی)
۵۴	۱-۳-۲-۲. اهمیت انسان‌شناسی
۵۵	۲-۳-۲-۲. انسان‌شناسی توحیدی
۶۵	۳-۳-۲-۲. نقدی بر انسان‌شناسی اومانیستی
۷۱	جمع‌بندی و نتیجه‌گیری
۷۲	۳-۲. مولفه‌های امانت‌انگاری
۷۲	۱-۳-۲. امانت دهنده (خدا)
۷۳	۲-۳-۲. امانت گیرنده (نفس انسان)
۷۵	۳-۳-۲. علم به امانت
۷۶	۴-۳-۲. موضوع امانت (انسان و اعضا و جوارحش)
۷۸	۳. فصل سوم: آثار اخلاقی امانت‌انگاری
۷۹	۱-۳. مباحث مقدماتی
۷۹	۱-۱-۳. اخلاق
۸۱	۲-۱-۳. معنای اخلاق فردی و اجتماعی
۸۱	۱-۲-۱-۳. اخلاق فردی
۸۱	۲-۲-۱-۳. اخلاق اجتماعی
۸۲	۲-۳. فضایل و رذایل
۸۳	۳-۳. مراحل صدور فعل اخلاقی
۸۶	۴-۳. نقش امانت‌انگاری در فضایل و رذایل فردی
۸۶	۱-۴-۳. فضایل فردی
۸۶	۱-۱-۴-۳. بزرگی و صلابت نفس
۸۷	۲-۱-۴-۳. قناعت
۸۸	۳-۱-۴-۳. صبر
۸۹	۲-۴-۳. رذایل فردی
۸۹	۱-۲-۴-۳. ضعف نفس و خود کم‌بینی

۹۰	۳-۲-۴-۲. دنائت همّت
۹۱	۳-۲-۴-۳. جزع
۹۲	۳-۵-۵. نقش امانت‌انگاری در فضایل و رذایل اجتماعی
۹۲	۳-۵-۱. فضایل اجتماعی
۹۲	۳-۵-۱-۱. حسن ظن
۹۵	۳-۵-۱-۲. عفو و گذشت
۹۶	۳-۵-۱-۳. غیرت
۹۹	۳-۵-۱-۴. تواضع
۹۹	۳-۵-۱-۵. حسن خلق
۱۰۲	۳-۵-۲. رذایل اجتماعی
۱۰۲	۳-۵-۲-۱. کبر
۱۰۳	۳-۵-۲-۲. سخن‌چینی
۱۰۴	۳-۵-۲-۳. حسد
۱۰۵	۳-۵-۲-۴. غضب
۱۰۷	نمودار نقش امانت‌انگاری در اخلاق
۱۰۸	خلاصه و نتایج تحقیق
۱۱۱	کاستی‌ها
۱۱۱	پیشنهادات
۱۱۱	۱. نظری
۱۱۲	۲. عملی
۱۱۳	منابع و مأخذ
۱۱۳	کتب فارسی
۱۱۸	کتب عربی
۱۱۹	مقالات
۱۲۰	نمایه

۱۲۰ کتاب‌ها

۱۲۱ اشخاص

۱۲۲ اصطلاحات

مقدمه

جامعه‌ی امروز ما بیش از گذشته نیاز به راهکارهایی دارد که در آن افراد جامعه با ظهور و بروز فضایل فردی و اجتماعی در مسیر اخلاق گام برداشته و زمینه سعادت فردی و اجتماعی خود و دیگران را فراهم کند. چنین نیازی از فرد گرفته تا خانواده، همسایه، محل کار و شغل و ساحت‌های دیگر ضروری است.

از متون دینی به ویژه قرآن و روایات می‌توان به پیشنهادی اساسی که در تمام حرکات و سکنات آدمی تأثیرگذار است و او را به سمت اخلاقی شدن سوق می‌دهد، دست یافت. «امانت‌انگاری» یا به تعبیری دست یابی به بینش امانت دانستن خود در عالم و اعتقاد به مالکیت حقیقی خداوند، چنین رهیافتی را به ارمغان می‌آورد. پژوهش ما بر اساس ساختار ذیل چنین دیدگاهی را سامان می‌دهد: ابتدا با بیان کلیات بحث در فصل اول که شامل معرفی مسأله، بیان اهمیت مسأله، پیشینه تحقیق، سؤالات تحقیق، فرضیه تحقیق، روش تحقیق و در نهایت مفاهیم کلیدی پایان نامه می‌باشد.

فصل دوم شامل دو بخش یکی مؤلفه‌های امانت‌انگاری است که عبارت اند از: امانت دهنده (خدا)، امانت گیرنده (نفس)، علم به امانت، موضوع امانت و دوم مبانی امانت‌انگاری است. این مبانی شامل: خداشناسی، جهان‌شناسی و انسان‌شناسی است. در فصل سوم که فصل پایانی این پایان نامه را شکل می‌دهد، به تأثیراتی که بینش امانت‌انگاری وجود انسان در کسب فضایل و رفع و دفع رذایل اعم از اخلاق فردی و اجتماعی دارد، می‌پردازیم.

بررسی این تأثیرات اهمیت و جایگاه بینش امانت‌انگاری را در تربیت و تغییر اخلاقی در فرد و جامعه نشان می‌دهد که متون دینی به ویژه آیات قرآن و روایات بدان همت ویژه گماشته‌اند.

۱. فصل اول:

کلیات

۱-۱. تبیین مسأله

تأثیرات امانت‌انگاری وجود انسان در اخلاق فردی و اجتماعی موضوع پژوهش حاضر است. در این نوشتار چند مسأله از اهمیت برخوردار است:

نخست. تحلیل مفهوم امانت‌انگاری که وامدار بررسی معنای امانت است. در متون دینی امانت و امانتداری از جایگاه بالایی برخوردار است به طوری که در روایات ذکر شده که به زیادی نماز و روزه مردم نگاه نکنید بلکه به راستی و امانتداری او بنگرید.

دوم. توجه به مؤلفه‌ها و مبانی امانت‌انگاری.

سوم. آثاری که امانت‌انگاری در اخلاق و رفتار شخص.

آنچه پیش روی خواننده گرامی است دستاورد پژوهشی است در راستای باور «امانت‌انگاری» این آموزه که «انسان و اعضا و جوارح او امانت خداست» که در متون دینی به ویژه اسلام، در آیات و روایات توجه ویژه‌ای شده است. این آموزه ضمن آن که به زندگی انسان معنا بخشیده و به پرسش‌های او از آغاز تا انجام پاسخ می‌گوید در حوزه اخلاق فردی و اجتماعی نیز اثر گذار است.

آیات و روایاتی که مالکیت مطلق خداوند را متذکر می‌گردد و انسان و اعضا و جوارح او را مسئول می‌داند همه گویای این حقیقت است. مشکلی که جامعه امروز را تهدید می‌کند فقدان و فقر اخلاقی است که ریشه مشکل را می‌توان در جهان‌بینی و نگاه و باوری که انسان به خود دارد، مشاهده کرد. برآستی آیا چنین نگرشی از خود در زندگی او اثر دارد؟ آیا باورهای انسانی و نگاه او به خود و جهان خداوند، در اخلاق و رفتارهای فردی وی تأثیر دارد یا خیر؟ و اگر جواب مثبت است این تأثیر چگونه و به چه شکل تحقق می‌یابد؟ آیا می‌توان به صورت مصداقی و جزئی به تأثیر چنین جهان‌بینی و نگرشی به اخلاقیات پرداخت. در مقابل این دیدگاه، دیدگاه اومانیستی و خود محورانه به انسان که مالکیت انسان را از آن خود می‌داند و وجود خود را مستقل از وجود حق می‌داند چه تأثیری در انسان دارد در پاسخ می‌توان گفت چنین رهیافتی باعث ایجاد رذیلت‌های اخلاقی در فرد و جامعه می‌شود. سوال دیگر این که نگاه امانت‌انگارانه وجود انسان و تبیین درست آن چگونه می‌تواند در رفع و دفع رذایل و کسب فضایل اخلاقی در حوزه فرد و اجتماع مدد رساند. ما در این پژوهش برآنیم تا ضمن بررسی تأثیر عقاید و

جهان‌بینی بر اخلاق به تأثیر «امانت‌انگاری وجود انسان در اخلاق فردی و اجتماعی» و نحوه و چگونگی این تأثیر بر اساس آیات و روایات پردازیم. این آثار عبارت‌اند از: آثار فردی اخلاقی در کسب فضایی چون: بلند همتی، صبر، بزرگی و صلابت نفس و... و رفع یا دفع رذایلی چون خودفریبی، خودکم‌بینی، بی‌تابی و جزع، ضعف نفس و... و آثار اجتماعی در کسب فضایی از قبیل غیرت، تواضع، عفو و گذشت، اصلاح ذات‌البین و... و رفع یا دفع رذایلی از جمله منت‌گذاری، تکبر و غرور، بی‌غیرتی، کج‌خلقی، سخن‌چینی و... .

۱-۲. بیان اهمیت و ضرورت مسأله

بی‌شک آن‌چه ضرورت بحث را می‌نمایاند تأثیرات شومی است که غفلت از این بینش در زندگی اخلاقی جوامع گزارده است دیدگاه‌های اومانستی و مادی‌گرایی انسان امروز را درنوردیده و اخلاق را به نابودی کشانده‌اند. در مقابل چنین رویکردی پرداختن به مسأله امانت بودن انسان و رسیدن به بینش توحیدی و عملکرد بر اساس آن حائز اهمیت است و برای چالش‌های اخلاقی امروز مؤثر است. اومانسیم با قرار دادن انسان به عنوان محور هستی و با این دید انحرافی انسان را به طغیان کشانده و از دایره عبودیت خارج گردانده است؛ چرا که هدف از اخلاق قرب به خداست و این هدف حاصل نخواهد شد مگر با تقویت بینش امانت‌انگاری و در نهایت عمل به این باور.

اهمیت این مسأله تاجایی است که خداوند امانت و امانت‌انگاری را به صراحت در پنج جای قرآن ذکر کرده است:

- ۱- رعایت عهد و پیمان و امانت^۱.
- ۲- امر به بازگرداندن امانت به صاحبانش^۲.
- ۳- عدل خیانت به خدا و رسول با خیانت به مردم^۳.

۱. «وَالَّذِينَ هُمْ لِأَمَانَاتِهِمْ وَعَهْدِهِمْ رَاعُونَ» مومنون، ۸؛ معارج، ۳۲.

۲. «إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تَوَدُّوا الْأَمَانَاتِ إِلَىٰ أَهْلِهَا وَإِذَا حَكَمْتُمْ بَيْنَ النَّاسِ أَنْ تَحْكُمُوا بِالْعَدْلِ إِنَّ اللَّهَ نِعِمَّا يَعِظُكُمْ بِهِ إِنَّ اللَّهَ كَانَ سَمِيعاً بَصِيراً» نساء، ۵۸.

۳. «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَخُونُوا اللَّهَ وَالرَّسُولَ وَتَخُونُوا أَمَانَاتِكُمْ وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ» انفال، ۲۷.

۴- اعتماد به امین^۱.

۵- عرض امانت به انسان^۲.

این حاکی از اهمیت فوق‌العاده امانتداری است. علاوه بر آیات، روایات بسیار در باب فضیلت امانتداری وارد شده است. یکی از مهم‌ترین امانت‌ها، وجود انسان اعم از اعضا و جوارح اوست که خداوند به عنوان امانت در اختیارش قرار داده است که حفظ این امانت در سه عرصه پیش، گرایش و رفتار حائز اهمیت است؛ لذا این باور یعنی امانت دانستن خود را امانت‌انگاری گویند.

با توجه به بررسی‌های انجام شده در منابع مختلف نشان می‌دهد که مسأله امانت‌انگاری و جایگاه و اهمیت آن کمتر مورد توجه قرار گرفته شده است؛ بنابراین تحقیقاتی که در زمینه امانتداری انجام شده نمی‌تواند افراد را در اعتقاد به این که امانت الهی است، اقناع سازد. چرا که یکی از مبانی اعتقادی اسلام مالکیت حقه خداوند است که از آن به توحید مالکیت یاد شده است. این چنین بینشی است که می‌تواند در روح حاکم و در زندگی بویژه ابعاد اخلاقی آن مؤثر واقع شود.

۳-۱. اهداف نظری و عملی

۱-۳-۱. اهداف نظری

۱-۳-۱-۱. تبیین مسأله امانت‌انگاری وجود انسان بر اساس معارف اسلامی جهت آگاهی بخشی به اهمیت این نگرش.

۱-۳-۱-۲. بررسی امکان رابطه این آموزه با اخلاق فردی و اجتماعی و نحوه این رابطه.

۱-۳-۱-۳. تأثیرات این آموزه در اخلاق با توجه به معارف اسلامی.

۱-۳-۲. اهداف عملی

۱-۳-۲-۱. نهادینه کردن اخلاق در فرد و جامعه از طریق توجه دادن افراد به امانت بودن وجود انسان.

۱. «فَإِنْ أَمِنَ بَعْضُكُم بَعْضًا فَلْيُؤَدِّ الَّذِي أُوتِيَ مِنْ أَمْنَتِهِ وَلْيَتَّقِ اللَّهَ رَبَّهُ...» بقره، ۲۸۳.

۲. «أَنَا عَرْضْنَا الْأَمَانَةَ عَلَى السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ...» احزاب، ۷۲.

۱-۳-۲-۲. ارائه راه حل‌های عملی برای درمان رذایل اخلاق فردی و اجتماعی از طریق اصلاح اندیشه‌های فرد نسبت به مالکیت حقیقی خداوند.

۱-۳-۲-۳. گسترش اخلاق فردی و اجتماعی با تبیین امانت‌انگاری وجود انسان با اخلاق. این پژوهش ضمن استفاده‌های نظری در مراکز اخلاقی به ویژه مراکز پاسخگویی می‌تواند جنبه کاربردی داشته باشد و مراکز تبلیغی و دینی و نیز مبلغان و مروجان اخلاق از آن استفاده نمایند.

۱-۴. پیشینه تحقیق

از آن جایی که مسأله پژوهش حاضر با مقوله «امانت و امانتداری» پیوند یافته و ما از این مفاهیم در تبیین بحث «امانت‌انگاری» وام خواهیم گرفت، برخی از منابع و آثار موجود را از نظر می‌گذرانیم. مباحثی که در کتب و مقالات، فراوان به چشم می‌خورد مسائلی از قبیل: تعریف امانت، اقسام، ابعاد و آثار امانتداری، توحید مالکیت و... است که سابقه طولانی دارد یعنی از همان سده‌های نخستین اسلامی که آثار علمی، به جا مانده، به این مباحث پرداخته‌اند که از باب ضرورت به طور مختصر بیان می‌کنیم:

۱- مرحوم کلینی (متوفی ۳۲۹ هـ-ق) در کتاب کافی باب الصدق و ادای امانت کتاب الایمان و الکفر با رویکرد اخلاقی به بحث امانت پرداخته‌اند.^۱

۲- ابن هیثم (متوفی ۳۵۴ هـ-ق) نیز در کتاب تهذیب الاخلاق برخی از مهم‌ترین مصادیق فضایل و رذایل را به تفصیل ذکر کرده‌اند و ادای امانت را در شمار یکی از این فضایل برشمرده است.^۲

۳- شیخ مفید (متوفی ۳۳۶-۴۱۳ هـ-ق) در کتاب اختصاص روایاتی از معصومین (علیهم السلام) راجع به امانت بیان کرده‌اند.^۳

۴- خواجه نصیرالدین طوسی (متوفی ۵۹۷-۶۷۲ هـ-ق) در کتاب اخلاق محتشمی بابی تحت عنوان امانت و احتراز از خیانت ذکر کرده‌اند.^۱

۱. محمد بن یعقوب کلینی، کافی، قم، انتشارات قائم آل محمد، ۱۳۸۵، ج ۲، جزء ۲، ص ۱۹۱.

۲. یحیی بن عدی بن زکریا، تهذیب الاخلاق، تهران، ۱۳۶۵، ص ۵۹ و ۶۰.

۳. محمد بن محمد مفید، اختصاص، ترجمه و تحقیق: حسین صابری، تهران، انتشارات علمی و فرهنگی، ۱۳۸۸، ج ۱، ص ۳۳۴.

فصل دوم: مبانی و مولفه‌های امانت‌انگاری وجود انسان..... ۷

۵- ملا احمد نراقی (متوفی ۱۱۸۵-۱۲۴۵هـ-ق) در معراج السعاده در استناد به آیه ۷۲ احزاب می‌فرماید: کسی که از مرتبه دوم توحید یعنی قشر (مغز) برخوردار است منشأ جمیع آثار و مصدر همه افعال را خداوند می‌داند و دیگری منشأ هیچ امری نمی‌تواند باشد.^۲

۶- علمای اخلاق معاصر هم چون شیخ عباس قمی (متوفی ۱۲۵۴-۱۳۱۹) در سفینه البحار نیز ضمن استدلال به آیه ۵۸ نساء، جایگاه خاصی برای امانت داری ترسیم کرده‌اند.^۳

۷- امام خمینی (رحمة الله علیه) (متوفی ۱۲۷۹-۱۳۶۸) در کتاب چهل حدیث، راجع به حقیقت امانت و مفاسد خیانت با توجه به آیه ۷۲ احزاب به بحث امانت پرداخته‌اند.^۴

بنابراین از برجستگی‌های این اثر، تفهیم بهتر بینش امانت‌انگاری وجود انسان و تأثیری که در دو حوزه اخلاق فردی و اجتماعی دارد، می‌باشد. هم چنین در هیچ یک از کتب و مقالات مسأله امانت‌انگاری وجود انسان در اخلاق فردی و اجتماعی بارویکرد آیات و روایات به طور مفصل مطرح نشده است؛ لذا نوآوری ما تبیین اصل ارتباط این آموزه «امانت‌انگاری وجود انسان» با اخلاق و نیز نحوه تأثیر آن بر رفع و دفع رذایل و کسب فضایل اخلاقی در عرصه فردی و اجتماعی است.

۵-۱. سوالات تحقیق

۱-۵-۱. سوال اصلی

تأثیرات امانت‌انگاری وجود انسان در اخلاق فردی و اجتماعی چیست؟

۱-۵-۲. سوالات فرعی

۱-۲-۵-۱. مؤلفه‌های امانت‌انگاری وجود انسان چیست؟

۱. محمد بن علی بابویه قمی (شیخ صدوق)، *امالی*، ترجمه: محمد باقر کمره‌ای، تهران، اسلامیه، ۱۳۷۶، ج ۶، ص ۱، ج ۱، ص ۲۷؛

من لا یحضره الفقیه، قم، جامعه مدرسین، ج ۳، ص ۱۴۲۰.

۲. احمد نراقی، *معراج السعاده*، قم، نشر هجرت، ج ۷، ص ۱۲۹.

۳. عباس قمی، *سفینه البحار*، بی‌جا، دارالأسوه للطبعه و النشر، ۱۳۸۵، ج ۵، ص ۱، ص ۱۶۰.

۴. روح الله خمینی، *چهل حدیث*، قم، موسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (رحمه الله)، ۱۳۷۱، ج ۳۴، ص ۴۷۵.

۱-۲-۵-۲. مبانی امانت‌انگاری وجود انسان کدام است؟

۱-۲-۵-۳. مصادیق جزئی تأثیرات امانت‌انگاری در اخلاق فردی و اجتماعی را بیان کنید؟

۱-۶. فرضیه‌های تحقیق

۱-۶-۱. فرضیه اصلی

امانت‌انگاری وجود انسان در اخلاق فردی و اجتماعی تأثیر گذار بوده و در تربیت و تغییر اخلاق مؤثر است.

۱-۶-۲. فرضیه‌های فرعی

۱-۲-۶-۱. برقراری رابطه امانت‌انگاری وجود انسان مبتنی بر مؤلفه‌هایی از قبیل امانت دهنده (خدا)، امانت گیرنده (انسان)، علم به امانت و موضوع امانت است.

۱-۲-۶-۲. امانت‌انگاری وجود انسان براساس مبانی چون خداشناسی، جهان‌شناسی و انسان‌شناسی استوار است.

۱-۲-۶-۳. ظهور فضایل فردی و اجتماعی چون بزرگی و صلابت نفس، صبر، قناعت، تواضع، حسن ظن، عفو و... و دفع و رفع رذایل فردی و اجتماعی از قبیل: جزع، دون همتی، ضعف نفس، کبر، غضب، حسد و... که در راه نیل به سعادت و قرب الهی نقش دارند، از مصادیق مشخص تأثیر امانت‌انگاری در اخلاق است.

۱-۷. روش تحقیق

این تحقیق از حیثی نظری و از حیثی توسعه‌ای است. با توجه به تحلیل مفهوم امانت‌انگاری می‌توان از روش تحلیلی استفاده کرد. این تحلیل هم به روش تحلیل مفهومی است و هم گزاره‌ای. لذا بهره‌گیری از روش تحلیل منطقی برای شناخت ساختار منطقی مسأله در کاربردی کردن این پژوهش مؤثر است. بنابراین روش ما در این جا روش درون دینی است؛ چرا که با استناد به متون دینی سخن گفته ایم. یکی